

SİVAS ALEVİLİĞİ

(Metin BOZKUŞ, Sivas Aleviliği, Fakülte Kitabevi, 2. Baskı, Isparta 2006)

Şaban BANAZ*

Yazarın doktora tezi olarak hazırladığı çalışma, Fakülte Kitabevi Yayınları arasında 2000 yılında yayımlanmış, 2006 yılında ise gözden geçirilerek 2. baskısı yapılmıştır. Söz konusu eser; önsöz, özet, giriş, üç ana bölüm, sonuç, kaynakça ve dizinden müteşekkil olup, 335 sahifedir.

Mezhepler Tarihi uzmanlarını diğer disiplinlerde çalışan uzmanlardan ayıran özelliklerden en önemlisi hiç şüphesiz ki yaptıkları çalışmalarda düşünce ve fikirden ziyade, gerçekliği olan dinî kaynaklı hareketlerin tarihsel durumunu ve günümüze yansımalarını incelerken gerçeğin fotoğrafını çekmeye çalışmalarıdır. Bu bağlamda alan araştırması dediğimiz bir metotla gerçekleştirilen çalışmalarda öncelikle ehemmiyet arz eden husus, gerçeğin olduğu gibi resmedilmesi, hiçbir düşünce ve eylemin etkisinde kalmadan bilimsel gerçekler ışığında olay ve olguların değerlendirilmesidir.

Mezhepler Tarihi araştırmacıları tarihsel sürecini tamamlamış ve geçmişte kalmış dinsel kökenli hareketleri incelerken bu hareketlerin kendi temel kaynaklarını referans alarak incelemelerde bulunurlar. Günümüzde varlığı devam eden ve çağın değişim şartlarından çok fazla etkilenen, geniş alanlarda hüküm süren sosyolojik hareketlerin araştırılması ise çok ciddi zorluklar içermektedir. Bu zorlukların temel sebepleri ise, alan araştırması

---

* Öğretim Görevlisi, GOU İlahiyat Fakültesi, saban.banaz@gop.edu.tr

dahilinde araştırılan hareketin en bariz özelliklerinde değişme ve başkalaşmaların devam etmesi ve bu hareketlerin araştırılmasında konunun subjektif etkilere ciddi bir şekilde maruz kalmasıdır.

Genel olarak sözlü kültür geleneğinin hâkim olduğu bir araştırma alanı olması, tarihsel süreçte karşılaştığı değişik etkilere bağlı olarak farklı gelenekleri bünyesinde barındırması nedeniyle homojen bir yapısının bulunmaması ve yine tarihsel süreçte yaşadıkları olumsuz tecrübelerin etkisiyle herkesin çok açık bir şekilde tanıdığı bir yapı olmaması ve son zamanlara kadar kapalı toplum kalıplarında yaşaması dolayısıyla Alevilik, yukarıda bahsettiğimiz zorlukların her iki türüne de sahiptir.

Alevilik konusu, temel kaynaklara inilmeden, bilimsel metot ve veriler kullanılmadan yapılan yoğun çalışmalar ve yayınlar yüzünden Türkiye’de en çok zarar gören ve üzerinde en çok bilgi kirliliği olan bir konudur. Bu nedenle Alevilik konusunu veya buna benzer bir mezhebi ya da etnik bir grubu çalışmak isteyen bir kimse çalışma konusunun temel kaynaklarından hareketle, bilimsel nitelikleri haiz, anket, gözlem ve mülakat gibi bilgi toplama metotlarıyla birincil kaynaklardan elde edilen verilerle araştırma yapmalıdır. Bu şekilde yapılan çalışmalar ise konunun yada Aleviliğin doğru bir şekilde anlaşılmasına ve var olan bilgi kirliliklerinin giderilmesine çok önemli katkılar yapacaktır.

Yazarın “Sivas Aleviliği” isimli çalışması hem Sivas ilinin tarihsel sürecine ışık tutması hem bu bölgedeki Alevilik yaklaşımlarına ışık tutması hem de bölgedeki bu yaklaşımları bizzat Aleviliğe mensup kişilerin referanslarıyla ortaya koyması, bu bilgilerden hareketle Sivas Aleviliği hakkında genel bir değerlendirme yapma imkanı sağlaması açısından önemlidir.

Eserin “Giriş Bölümü”nde araştırmanın önemi, amacı, metodu, alanı ve problemleri gibi metodolojik bilgilerin yanı sıra Sivas ilinin siyasi tarihinin bir özeti olarak sayabileceğimiz çok değerli bilgiler verilmiştir. Sivas’a ait dini-tarihi bilgilerin verildiği bu kısımda Sivas ilinin Türk hâkimiyetine girmeden önceki durumu ve Sivas’ın Türk hâkimiyetine girdiği, Danişmentliler ve Selçuklular, Moğol İstilasları Dönemleri, Osmanlı

Dönemi ve son olarak da Cumhuriyet dönemi gibi alt başlıklarda Sivas'ın bu dönemlerdeki konumu ve dini-siyasi tarihi ele alınmıştır. Yazar bu çalışmada amacının Sivas ilindeki Alevilerin inanç, ibadet ve kültürlerini bilimsel metotlarla ortaya koymak olduğunu belirtip, yıllarca aynı toplumda birlikte yaşayan Alevileri tanıtmayı, kaynaştırmayı ve toplumda Aleviler üzerinde var olan olumsuz bakış açılarını bertaraf etmeyi, Türkiye'deki bu konuda görülen bilgi boşluğunun giderilmesinde bir nebze de olsa kendisinin de katkıda bulunmak istediğini ifade etmiştir (6). Araştırmada literatür taraması, soru-cevap, kaynak kişilerle mülakat ve katılarak gözlem metotları kullanılmıştır. Çalışmaya orijinallik kazandıran en önemli özelliklerin başında ise doğal gözlemlerle mevcut durumun tespit edilerek literal bilgilerin doğrulanmasıyla teori ve pratiğin örtüşürülmesi gelmektedir.

Araştırmada başlıca iki tür kaynak kullanılmıştır:

1-Kaynak Kişiler: Farklı statü ve eğitim seviyelerine sahip Talipler (Aleviliğe mensup kişiler), Dedeler ve onlarla aynı toplumu paylaşan Sünni vatandaşlar.

2-Kaynak Eserler: Kaynak eserler üç kategoride değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki Sivas iline ait tarihi kitaplar. İkincisi Alevilerin temel kaynak olarak kabul ettikleri Makâlat, Velâyetnâme ve Buyruk türü eserlerdir. Üçüncüsü ise bizzat Alevi yazarlarca kaleme alınan çağdaş eserlerdir. Çalışma her ne kadar Sivas iline ait bu bölgede elde edilen veriler esas alınarak yürütülmüş olsa da, araştırmada kullanılan eserler, bu verilerin söz konusu kaynaklarla desteklenmesi ve kıyaslanması nedeniyle bir bütün olarak Alevilik hakkında da genel bir çerçeve çizilmesine imkan tanımıştır.

“Anadoluda Aleviliğin Tarihi Gelişimi” adlı birinci bölümde Selçuklular Dönemi, Osmanlılar Dönemi ve Osmanlı-Safevi mücadeleleri anlatılmıştır. Yazar bu bölümde Sivas ve çevresinde yaşayan Alevilerin inançlarının tespit edilmesi için Anadolu Türk tarihinde yaşanan dini tarihin bilinmesinin gerekli olduğunu ifade ederek, bunun da Türklerin Anadolu'ya hangi inançlarla geldiklerinin ve burada neler bulduklarının tespit edilmesiyle mümkün olacağını zikretmektedir. Bu bölümde

Türklerin Anadolu'ya akınlarını, bu akınlar sırasında Anadolu'daki dini durumu, Anadolu'ya gelen Türklerin hayatındaki dini inanç boyutunu ve Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Sultanlarının toplumda var olan inançlara yaklaşımını incelemeye çalışmıştır. Yazar bu bölümdeki çalışmasını belli başlı üç evreye ayırarak anlatmıştır. Bunlar: Selçuklu dönemi, başlangıcından XVI. asra kadar Osmanlılar dönemi ve Safevi yayılcılığı ile birlikte Anadolu'da yaşanan dönemleri içine almaktadır. Yazar ayrıca bu dönemlerde resmi din anlayışı ile Aleviliğin temelini oluşturduğu ifade edilen bazı sosyo-ekonomik isyan hareketlerini de mezhepler tarihi açısından objektif bir şekilde değerlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca yazar bütün bu dönemlerde Sivas'ta yaşanan dini hayatı ve Sivas merkezli ortaya çıkan bazı siyasi olayları da günümüz Sivas Aleviliğinin tarihi boyutunun bilinmesi için ortaya koymaya çalışmıştır.

Yazarın bu bölümde özellikle üzerinde durduğu noktalardan biri pek çok yazar-çizer ve araştırmacı tarafından giderek kullanımı yaygınlaşan Batı orjinli Heteredoks kelimesi ve bu kelimenin farkında olmadan yanlış bir şekilde kullanılmasıdır. Genel, yaygın ve resmi (kitabi ve bilgi ağırlıklı) olmayan din anlayışı dışında kalan ve halk İslamlığını ifade etmek için kullanılan bu sözcüğün İslam dini içerisindeki Alevilik gibi tarikat vâri yapılanmalar için kullanılmasını yazarımız doğru bulmamaktadır. Bunun yerine aynı anlamı ifade etmek için "Sünni olmayanlar" veya "Aleviler" ifadelerini kullanmanın daha doğru olacağı kanısındadır(25). Yazarımızın da haklı olarak ifade ettiği gibi Heteredoks kelimesi Ortodoks kelimesinin zıt anlamına gelmektedir ve ana damardan ayrılanlar, ana akımdan sapanlar anlamına gelmektedir. Böyle bir kullanım İslam dini içerisinde bulunan herhangi bir tasavvufi yapılanma için kullanıldığı takdirde, Batıdaki gibi bir din-mezhep çerçevesi bağlamında bire bir örtüşmeyecektir. Çünkü İslam dini içerisindeki Alevilik- Bektaşilik gibi tasavvufi yapıları ve tarikatları İslam dışı kabul etmek büyük bir yanlışlıktır. Bu yapıların her biri zaten kendisini İslam dini içerisinde görmekte ve öyle de kendisini tanımlamaktadır. Buradaki temel sıkıntı kanaatimizce Batının dinine, mezhebine ve kültürüne ait bir durumla ilgili

kavramı (Heteredoks kavramını) İslam dini için de kullanmaktan kaynaklanmaktadır.

“Gümüzde Sivas ve Çevresinde Aleviler” başlıklı ikinci bölümde yazar, Alevilikle ilgili kullanılan kavramlardan, Rafızı, Kızılbaş, Zındık ve Mülhid gibi sözcüklerin ortaya çıktıkları tarihleri ve başlangıçta ifade ettikleri anlamları ve gerekse anlam kaymasına uğrayarak bugün bile küçültücü ve hakaret içeren anlamlarını bilimsel bir tarzda ve kronolojik sıraya göre incelemiştir(67).

Araştırmanın yapıldığı 1999 yılındaki Sivas İlinin nüfus ve idari yapısı, Alevilerin bölgedeki coğrafi dağılımı merkez ve ilçeler bağlamında ele alınmış, tablolarla gösterilmiştir. Bu verilere göre; İlin toplam yerleşim birimi 2293 km² olup, Merkez ilçe ile birlikte ilçe sayısı 17, belediye sayısı 38, bucak sayısı 22, köy sayısı 1246, mezra sayısı 721’dir. Bu köylerin 455’inde sadece Aleviler, 46’sında Alevi ve Sünniler birlikte yaşamakta olup 745’inde ise yalnız Sünni nüfus bulunmaktadır. Yine 38 kasabanın 2’sinde Alevilerle Sünniler birlikte, 36’sında ise sadece Sünniler yaşamaktadırlar. İl merkezi nüfusu 233.153, Merkez ilçeye bağlı köylerin nüfusu 46535, ilin toplam nüfusu 695.528’dir. Bunun 77.700’ü Alevi, geri kalanı ise Sünnilerden oluşmaktadır. Bu da Sivas’ta yaşayan vatandaşların genel nüfusun % 11’inin Alevi olduğunu göstermektedir(86).

“Sivas ve Çevresinde Yaşayan Alevilerin Dini Durumları, Örf ve Adetleri” başlığını taşıyan üçüncü bölümde ise Sivas Alevilerinin inanç esasları hakkındaki telakkileri ile örf ve adetleri ele alınarak, Alevilerin inançları konusunda kitaplarda ifade edilen teorik bilgilerle, yaşanan gerçekler arasında var olan benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Yazar bu bölüme girerken, öncelikle bu noktadaki bazı temel problem ve güçlüklerle dikkat çekmektedir. Bu problemlerin başında ise Alevilik konusunda kitap yazan, açıklama yapan her şahsın kendi dünya görüşüne paralel olarak Aleviliği değerlendirmesi ve neticesinde de kişilere özgü Alevilik anlayışlarının ortaya çıkması gelmektedir. Yazara göre bu konuda yaşanan trajedinin temelinde Aleviliğe bakışın yani Aleviliği algılamamanın farklılığı, Alevilikle ilgili kaynakların yetersizliği ile Alevi büyüğü kabul edilen bazı ozan ve şairlerin şiirlerindeki kapalılığın yeterince sağlıklı bir

biçimde yorumlanamaması yatmaktadır. Yazara göre yine bütün bu olumsuzlukları aşır, Alevilerin inanç ve ibadetleri konusunda sağlıklı neticeler elde edebilmek, ancak günümüz Alevilerinin inançları konusunda yapılacak saha çalışmalarıyla mümkün olacaktır(167).

Yazar Sivas Alevilerinin inanç esasları hakkındaki kabullerini şu başlıklar altında değerlendirmektedir:

Allah-Muhammed-Ali İnanıcı

Yazar böyle bir başlık altında Alevilere dışarıdan bakıp onlar hakkında iddia edilen; Alevilerin Hz. Aliye taptıkları, bu anlayışın Hristiyanlıktaki Teslis'le benzerlik arz ettiği, bu inanç sistemin Alevi toplumuna diğer din ve inançlardan geçtiği gibi tartışmalara açıklama getirmektedir. Alevi düşüncesinde üçü bir arada anılan, biri söylendiği zaman diğerlerinin de adı söylenen, Allah-Muhammed-Ali anlayışı önemli bir yer tutmaktadır. Bu üç kavramın mahiyetlerini ve her kavramın kendi içindeki sınırını tayin etmek oldukça güçtür. Bu sebeple sözü edilen kavramların yorumu ile ilgili Aleviler arasında farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Burada ortaya çıkan farklılıkların temelinde ise bîatını bir tasavvuf anlayışı vardır. Yazarın yaptığı tespitlere göre Sivas Alevileri Allah'ın varlığına birliğine yüceliğine ve sıfatlarına inanmaktadırlar. Hz. Ali'nin Tanrılaştırılması fikri Sivas Alevilerince doğru değildir. Bu üçlü birliktelik "Tevhid-Nübüvvet ve İmamet" inançlarını temsil etmektedir. Yani bu anlayışa göre Allah, evreni yaratan ve kendisinden korkulması gereken esirgeyici ve yargılayıcı, Muhammed, Allah'ın buyruklarını insanlara iletmek için insanlar arasından seçtiği kişi ve Ali ise Peygamberin halifesidir. Hak-Muhammed-Ali üçlemesinin tam manasıyla anlamı işte budur(172).

Meleklerle ve Kitaplara İman:

Meleklerle iman konusunda Sivas Alevileri Sünnilerden farklı bir inanca sahip değillerdir. Kitaplara iman konusunda genel olarak Aleviler arasında birtakım farklı anlayışlar vardır. Bu farklılar ise iki konudadır. Bunlardan birincisi Kur'an'ın anlaşılması, diğeri ise, Kur'an'ın içeriği, yani eksik veya tam olup olmaması konusundaki tartışmalardır. Aleviler

Kur'an'ın zahir anlamının dışında bir de bätini anlamı olduğunu ileri sürmektedirler. Kur'an'ın bu bätini anlamının Kur'an'ın anlaşılması için gerekli ve özel bir bilgi olduğunu, Aleviliğin de bunu temsil ettiğini iddia etmektedirler(174). Yazarın bu konudaki tespitleri, Sivas Alevilerinin Kur'an'a saygı duyduğu, okunmasına ve okutulmasına özen gösterdikleri, dedelerin hemen hepsinin Kur'an okumayı bildikleri ve Kur'an'da herhangi bir eksikliğin bulunmadığıdır(179).

Peygamberlere ve Ahiret Gününe İman

Sivas ve çevresinde yaşayan Alevilerin, peygamberlere ve ahiret gününe iman konusunda Sünnilerden farklı bir inançları bulunmamaktadır. Bu konudaki bazı Alevi yazarlar arasında bulunan farklı görüşler halk arasında görülmemektedir(182).

Hayır ve Şerrin Allah'tan Olduğuna İman

Aleviler genel olarak şerrin Allah'ın yaratması olduğunu kabul etmemektedirler. Şerrin Allah tarafından yaratılması görüşünün Tanrının ulûhiyetine zarar vereceğini düşünürler. Aleviler bu görüşleri ile İslam Kelâmındaki Mu'tezile ve Şii fırkaların bilinen görüşlerini kabul etmektedirler. Sivas Alevilerinin kaza ve kadere bakışlarında Kerbela olayı önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü onlar: "Yezid de Kerbela'da yaptığı zulmünü Allah'a dayandırmıştı ve o da "bunları bana yaptıran Allah'tır, bu onun kaderinde varmış" diyerek suçunu kadere yüklemiştir. Oysa Allah böyle bir kötülüğü, zulmü asla istemez, böyle bir anlayış kesinlikle yanlıştır demektedirler(183).

Hız. Ali ve Ehl-i Beyt Anlayışı

Alevilere ait telakkiler ağırlıklı olarak Hız. Ali ve Ehl-i Beyt çevresinde yoğunlaşmaktadır. Yazara göre Hız. Ali konusunda Alevi kültüründe iki tane Ali bulunmaktadır. Bunlardan ilki Hız. Peygamberin amcasının oğlu ve damadı olan, dördüncü halife Hız. Ali'dir. Bu Ali tarihi şahsiyet olarak gerçek Ali'dir. İkinci Ali ise tarihi şahsiyeti dışında Aleviliği belirleyen, gerçekte olmayıp Alevi düşüncesinde yaratılmış ve yüceltilmiş Ali'dir. Düşünceleri ne kadar farklı olursa olsun genel olarak bütün Alevi

yazarlar Hz. Ali'ye sahip çıkmaktadır. Bunlara göre ise Hz. Ali'nin diğer üç halifeden üstün olduğunu bizzat Allah ve Resûlü bildirmiştir.

Sivas çevresinde yaşayan Alevilerin, Hz. Ali ve Ehli Beyt ve bazı sahabe hakkındaki kanaatleri hemen hemen birbirinin aynı bir anlayışı yansıtmaktadır. Sivas'ta birçok evde Hz. Ali ve On iki imama ait resimler bulunmaktadır. Sivas'ta yaşayan Alevilerin çoğu On iki imamların isimlerini bilmekle beraber, onların kimler oldukları, yaşamları, felsefeleri hakkında net bir bilgiye sahip değildirler. Ancak buradaki Alevilerce hepsi birer alim, hepsi birer kahraman, hatta On ikinci İmam Mehdi bir gün gelip dünyayı kötülüklerden arındıracak kurtarıcı bir şahsiyet olarak görülmektedir(188).

İbadet ve Erkanları

Yazara göre, Aleviler inançlarında olduğu gibi ibadet hayatlarında da tasavvufi anlayışı takip etmekte ve merkeze almaktadır. Mesela bir zikir ayini olan cem Aleviler tarafından temel ibadet olarak kabul edilmektedir. Şeriat makamının ibadetleri olarak değerlendirdikleri temel İslami ibadetlerin yerine getirilmesi noktasında Aleviler bazı istisnaları saymazsak genel olarak olumsuz bir tutum sergilemektedirler. Bunların nedenleri ise şunlardır:

Birincisi, tarihsel süreçte çoğunlukla göçebe ya da yarı göçebe hayat yaşayan zümrelerin yaşamış oldukları sosyal hayat gereği içinde buldukları şartların elverişsizliği nedeniyle temel İslami ibadetleri yerine getirememesi hususu, zamanla bu ibadetlere alışamama sonucunu doğurmuştur.

Alevilerin ibadetler konusunda olumsuz bir tutum sergilemelerinin ikinci sebebi, Türklerin İslamlaşma süreci içerisinde karşılaştıkları bâtını karakterli hareketlerin etkisine kapılarak ibadetler hakkında geliştirdikleri tasavvufi hareketlerden kaynaklanan batını yorumlarla ilgilidir. Buna göre Dört Kapı-Kırk Makam prensibi üzerine kurulan Alevilikte çoğunlukta temel İslami ibadetler dört kapının ilki olan şeriat kapısı ve bu kapının müntesipleri için gerekli görülmektedir. Dolayısıyla sorumluluk da bu makamdaki kişiler için olmaktadır. Genellikle Aleviler kendilerini şeriat

makamının bir üstü olan tarikat makamında gördüklerinden dolayı ibadetlerin kendilerini bağlamadığını, ikrar vermek, el almak, görülmek, Hakkullah ve kara kazan hakkı vermek gibi tarikat makamına mensup olmanın gereklerinden sorumlu olduklarını kabul etmektedirler.

Alevilerin ibadetler konusunda olumsuz bir tutum içinde olmalarının son bir sebebi de Alevilikteki “Teberra” anlayışıdır. Ali’yi sevmeyenlerden uzak olmak anlamında olan bu anlayış günümüzde Alevi zihninde daha çok “Sünnilerden uzak durmak ve onlara benzememek” şeklinde algılanmaktadır. Bu algı doğal olarak ötekilerinki olarak gördükleri İslam dinindeki bazı ibadetlere karşı olumsuz bir tavır takınmalarına sebep olabilmektedir.

Yazarımızın üçüncü bölümün ikinci başlığını oluşturan “İbadet ve Erkanları” başlığı altında Sivas Alevilerinin gusül ve abdest anlayışları, namaz ve camiye bakışları, oruç anlayışları, hac-kurban ve zekât Anlayışları, dua ve niyaz anlayışları, cem anlayışları, musahiplik ve dedelik anlayışları, tavşan eti yememe konusundaki görüşleri verilmiştir.

Gusül ve abdest anlayışı Alevilerin toplumda en çok eleştirildikleri ve bu durumda da yanlış bilindikleri bir konudur. Aleviler hakkında toplumda var olan en yaygın görüş “ Alevi ve Bektaşiler eşlerine yaklaştıktan sonra yıkanmazlar” anlayışıdır. Dolayısıyla yıkanmama eyleminden dolayı cenabettirler, bastıkları toprakta ot bitmez, kestikleri yenmez, vücutları kocar gibi ağır sözlerle Aleviler bu konuda ciddi tenkitlere uğramaktadır.

Alevi yazarlardan Haydar Kaya’ya göre; “kendi eşi ile birleşen ve herhangi bir nedenle spermleri gelen kimse cünüp sayılmaz. Kendi eşinden başka biriyle ilişkiye giren kimse cünüp sayılır.” Ayrıca yine bu yazara göre insanın vücudunun içerisinden gelen ve cünüplüğe neden olduğu söylenen sperm pis bir şey değildir ve yıkanmaya da gerek yoktur. Yazar kendine göre bu durumu şöyle izah eder: Sperm insanın soyunu devam ettiren bir nesnedir, insanı meydana getiren bir mayadır. Maya pis olursa, mayadan meydana gelen nesne de pis olur. Oysa erkek sperminin pis olmadığını Tanrı Kur’an’da açıklamaktadır. Tanrı kendisine vekil olacak

insanı pislikten meydana getirmez. Dolayısıyla pis olmayan spermin herhangi bir nedenle insandan çıkması neden cünüplüğü ve ona bağlı olarak yıkanmayı gerektiren bir sebep olsun?”(199).

Cünüplük konusunda Alevilerce başka bir görüş daha bulunmaktadır ki bu da şeriat ve tarikat cünüplüğüdür. Buna göre “şeriatın cünübü kadınla cima eden, tarikatın cünübü ise mürşidine ayrık gidendir”(200). Alevilere göre önemli olan ise tarikat cünübü olmamaktır.

Yazara göre Sivas Alevileri gusül abdesti almadıklarına dair toplumda var olan kanaatten çok rahatsızlık duymaktadırlar. Yazarın yaptığı görüşmelere göre Sivas'ta yaşayan Alevilerin çoğu cinsi münasebetten sonra abdest almaktadır. Ancak bunu cünüplükten kurtulmak için değil, temizlik için yaparlar(200). Yazarın görüşmelerde bulunduğu bazı kimseler ise imkanlarına bağlı olarak bazen gusül abdesti alıp, bazen almadıklarını söyleyerek günümüzde suyun ve temizlik imkanlarının bulunduğu ortamlarda gusül abdesti almaları gerektiğini ifade etmişlerdir(206).

İbadetler konusunda yazar Sivas Alevilerinin, uzun zaman dini bilgilerden mahrum kalmış, siyasi kavgalarda kullanılan propaganda içerikli görüşleri zamanla din gibi kabul ettiklerini ve bugün ise ibadetler konusunda çok serbest olduklarını, ibadetten istedikleri zaman okunan duayı anladıklarını görmüş olduğunu, ancak Alevilerin çoğunluğunun namaza karşı olmadıklarını, sırf tembellikten dolayı namaz kılmadıklarını ifade ettiklerine tanık olduğunu ifade etmektedir(215).

Genel olarak her türlü ibadete bâtını bir anlam yükleyen Aleviler oruç ibadetine de aynı anlamı yüklemişlerdir. Bu anlamda Alevilere göre oruç nefsi pislikten uzak tutmaktır. Sivas Alevileri Muharrem ayında 12 gün süren matem orucu tutarlar. Bu günlerde şehid olan Hz. Hüseyin'e Kerbela'da su verilmediği için onlarda da bu günlerde su içmezler. İftarlarda sulu çorba içerler, banyo yapmazlar traş olmazlar. Erkekler geceleri eşleriyle ayrı yatarlar. Ramazan ayında ise bazı Aleviler üç günlük oruç tutarlar(220).

Sivas Alevileri Zekât ve Hac ibadetlerini inkar etmemekle birlikte bu ibadetleri tam olarak yerine getiremediklerini, zekatlarını dedelere ve fakirlere verdiklerini yazarın bu eserinde yapılan mülakatlarda dile getirmişlerdir(230).

Kurban anlayışı Aleviler için çok önemlidir. Kurban İçeri ve dışarı kurbanlar diye ikiye ayrılmaktadır. İçeri kurbanları Alevilerin cemlerde gerçekleştirdikleri kurbanlardır. Bu kurbanların Muharrem kurbanı, Görgü Kurbanı, Yıl Kurbanı, Birlik Kurbanı, Muhasip Kurbanı, Düşkün Kaldırma Kurbanı, Dâr Kurbanı diye çeşitleri vardır. Dışarı Kurbanları ise bir dileğin ya da bir adağın gerçekleşmesi durumunda kesilen kurbanlardır(232).

Sivas Alevilerinin Dua ve Niyaz anlayışları diğer Alevilerden farklı değildir. Dua Alevilikte Gülbank olarak isimlendirilir. Su içerken sofrada yemek yerken ve uykuya yatarken, yola düşerken gülbanklar okunur(240).

Sivas çevresinde yaşayan Alevilerin çoğunluğu içkinin haram olduğuna inanmakla beraber bazı Sünniler gibi kendilerinin de içki içtiğini ifade etmektedirler. İçki kullanımı Alevilerde daha çok düğünlerde kendini göstermektedir. Bazı Aleviler ise bu konuda “ içki içen pislik yapmıyorsa helal, yapıyorsa haramdır” demişlerdir(278).

Tavşan eti yememe konusunda Türkiye’deki bütün Aleviler, Kur’an’da bir yasaklama bulunmamasına rağmen aynı görüştedirler ve yemezler. Bu görüşün nedeni ise daha çok tavşanın fizyolojik ve biyolojik yapısı ile ilgilidir. Yani tavşanın bazı uzuvlarının yenmesi yasak olan hayvanların uzuvlarına benzediği inancından dolayı tavşan eti yenilmez. Buna göre tavşanın kulakları eşek kulağına, arka ayakları köpek ayağına, burnu fare burnuna, kuyruğu domuz kuyruğuna benzemektedir. Alevilerin tavşan eti yememelerindeki diğer nedenler ise bütün hayvanların tam tersine, tavşanın gözlerinin açık olarak uyuması ve yavrusunun gözlerinin açık olarak dünyaya gelmesi, ağırlığının üçte birinin kandan oluşması, bünyesinde bazı zührevi hastalılara sebep olacak mikropları barındırması, kedi ile çiftleşmesi ve kadın gibi adet görmesidir(279). Yazara göre Alevilerin tavşanın geçtiği tarlayı ekmedikleri şeklindeki anlayış ise tamamen asılsız ve imkansız olan bir durumdur.

Gerçekten böyle bir anlayış olsaydı Alevilerin hiçbir tarlayı ekmemeleri gerekecekti. Çünkü zaten dağlık köylerde yaşayan Alevilerin tarlalarından tavşan geçmemesinin düşünülmesi imkansızdır.

Yazar üçüncü bölümün son başlığını Sivas Alevilerinin Örf ve Adetlerine ayırmıştır. Bu konunun alt başlıklarında ise doğum ve ad koyma, sünnet ve kirvelik, evlenme ve düğün merasimi, ölüm ve ölü gömme adetleri, alevilerin devletten ve çevreden beklentileri ele alınmıştır. Yazara göre İnsan hayatının başlı başına birer geçiş devresi olarak görülen doğum, sünnet evlenme ve ölüm devreleri Alevilerde sayısız batıl inancın, büyüsel işlerin, yasağın istilasına uğramış olup, hayat adeta bunlar tarafından idare edilmektedir(291).

Sivas Alevilerinde doğum ve ad koyma, sünnet ve kirvelik gibi konular dini içerikli törenlerle ve kabullerle yapılmaktadır. Kirvelik Alevi-Bektaşî kültüründe büyük bir öneme sahiptir. Sünnet olacak çocuğa kirve olmak, çocuğa baba olmak demektir. Kirve, kucağında tuttuğu çocuğa ölünceye kadar hediye gönderir. Çocuk kirveye babası gibi davranır. Çocuk büyüdüğü zaman kirvesinin ve musahibinin kızıyla evlenemez. Çünkü bunlara bacı gözüyle bakılır.(296). Evlilik konusunda Sivas Alevileri daha çok iç evliliği benimserler ve Sünnilerle evlenmeye sıcak bakmazlar.

Aleviler arasında “Hakka yürümek, göçmek, gerçeklere kavuşmak, kalıbı değiştirmek, kalıbı dinlendirmek, emaneti teslim etmek, cemale kavuşmak, Dîdâr’a kavuşmak” gibi deyimlerle ifade edilen ölüm ve ölüm sonrası yapılanlar Alevi dini hayatında oldukça önem atfedilerek yerine getirilen uygulamalardır. Nitekim yazarın çalışmasında, ölüm döşeğinde olan bir kişi için, yanında Yasin, Ayete’l-kürsi, Fatiha ve salavat okunması, şehadet getirilmesi ya da sadece Allah demesi için telkinde bulunulması veya bu kişinin yanında düvaz okunabilmesi; ölüm olayının duyurulması, yıkanması helallik suyunun dökülmesi, kefenlenmesi, cenazesinden önce evinin önünde helallik alınması, defni, definden sonra telkin verilmesi, Kur’an okunması, mezardan gelince, genellikle uzaktan gelen ve cenaze hizmetlerine katılan kişiler için yemek verilmesi, genellikle cenazenin defnedildiği günün akşamında dardan indirme, ilk perşembeyi cumaya bağlayan gece cumalık, ölünün kırkıncı ve elli ikinci günlerinde kırk ekmeği

ya da elli ikisi, ölünün yıl dönümünde can ekmeği merasimleri düzenlenmesi gibi uygulamalar detaylı olarak anlatılmaktadır(301-305).

Yazarın çalışmasındaki tespite göre Aleviler için dini hayatlarının günlük hayatlarına en çok yansıyan kabullerinden birisi de ziyaretlerdir. Her yerleşim yerinde başta türbe ve yatır olmak üzere, bazen bir taş ve kaya, bazen bir su kaynağı, bazen bir ağaç ya da ormanlık, kendilerine kutsallık atfedilerek ziyaret edilen farklı kutsal mekânlar Alevi dini ve sosyal hayatın en önemli unsurlarındandır(305-308).

Son başlığında yazar Sivas Alevilerinin devletten beklentilerinin şunlar olduğunu dile getirmiştir:

1- Sivas Alevileri Sünni vatandaşlarla aralarında olan ayrılıkların kalkmasını, kendilerine yapılan insanlık dışı karalama ve dışlamalardan kurtulmayı istemektedirler. Sivaslı Aleviler bunun yolunun ise her iki tarafın dini önderlerin halkı aydınlatmasından geçtiğine inanmaktadırlar.

2- Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Alevi din önderlerine de yer verilmesi, Alevi köylerdeki camilere kendilerinden olan imamların tayin edilmesi, Muharrem orucunun resmileştirilmesi,

3- Alevi-Bektaşî kültürünün korunması ve yeni nesillere aktarılması konusunda faaliyet gösteren dernek ve vakıflara devlet yardımının yapılması ve bu kuruluşların daha verimli çalışması için kendilerine yardımcı olunması,

4-Resmi ve özel basın ve yayın kuruluşlarında Alevi-Sünni kardeşliğinin işlenmesi(309-310).

Eserinin tanıtımını ve tahlilini yapmaya çalıştığımız yazarın çalışmasına ilişkin son olarak şunları söylemek mümkündür: Yazarın kullandığı metodoloji ve bölgesel verilerden hareket edip bunların kaynaklarla desteklenmesi suretiyle ulaştığı neticeler, özellikle güncel Alevilikle ilgili yapılan araştırmalara örnek teşkil ederek yeni bir bakış açısı sağlayacak niteliktedir. Ayrıca bu çalışma, Alevi grupların içlerinde barındırdığı farklılıklarla beraber sahip oldukları ortak özellikleriyle ilgili sağlıklı ve bütüncül bir çerçeve de çizerek okuyucuya Aleviliğin neliği ve temel hususiyetleri konusunda merak ettiği hususlarda ihtiyacını karşılayacağı zengin bir içerik sunmaktadır.